

ALEKSANDER KRZYSZTOF SITNIK OFM

KONGREGACJA ROZKRZEWIANIA WIARY A BERNARDYŃSKA MISJA *SUI IURIS* NA SACHALINIE

THE CONGREGATION FOR THE PROPAGATION OF THE FAITH AND THE BERNARDINE MISSION *SUI IURIS* ON SAKHALIN

Abstract. The article presents the missionary work of Polish Bernardines which they took in Japanese Sakhalin at the beginning of the 20th century. In 1932 the Congregation for the Propagation of the Faith created a separate missionary centre *sui iuris* and gave it into the care of the Order of Friars Minor, Bernardine province in Poland. Not only was the missionary work of Bernardines in Sakhalin supported by the Congregation for the Propagation of the Faith, but also by the General Curia of the Order of Friars Minor in Rome, as well as by the Provincial Curia of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary Province in Poland. Aiming at intensifying the missionary work, in 1938 the Congregation for the Propagation of the Faith created the apostolic prefecture in Karafuto. Despite so many efforts of church institutions, due to unfavourable political factors, the Bernardine mission in Sakhalin had to be closed as early as in 1948.

Keywords: The Congregation for the Propagation of the Faith; the mission in Sakhalin; Bernardines.

Zadaniem Świętej Kongregacji Rozkrzewiania Wiary (*de Propaganda Fide*) było wyłączenie misji spod niemal całkowitej jurysdykcji mocarstw kolonialnych. Nowy urząd kościelny, założony 6 stycznia 1622 r. przez papieża Grzegorza XV, miał zapewnić skuteczność działania w dziele ewangelizacji oraz kierować i koordynować współpracą misyjną. Misje na wszystkich kontynentach stały się zwyczajnym i wyłącznym narzędziem jurysdykcji papieża¹. Kongregacji podlegał szereg jednostek kościelnych, m.in. misje *sui iuris*. Taką misję prowadzili bernardyni na Sachalinie japońskim. W niniej-

---

Dr hab. ALEKSANDER KRZYSZTOF SITNIK OFM – wykładowca w międzyzakonnym Studium Franciszkańskim w Krakowie (sekcja UPJPII), adres: ul. Bernardyńska 2, 31-069 Kraków; e-mail: krzysztofsitnik3@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5601-0492>.

¹ Leszek Adamowicz, „Kongregacja Ewangelizacji Narodów”, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, red. Bogusław Migut (Lublin: TN KUL 2002), 610-611.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

szym artykule posłuży ona jako przykład wspierania przez Kongregację zakonnej działalności misyjnej.

1. GENEZA MISJI

W latach 1918-1939 bernardyni podjęli pracę na misjach zagranicznych. Z zakonów działających w tym okresie w Polsce, oprócz jezuitów w Rodezji², jeszcze tylko bernardyni prowadzili samodzielne misje na Sachalinie japońskim. Jak do tego doszło?

Bernardyn o. Gerard Piotrowski³ 15 kwietnia 1911 r. w Bazylice Laterańskiej w Rzymie przyjął święcenia prezbiteratu, a już 14 października tego

---

² *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564-1995*, oprac. Ludwik Grzebień (Kraków: WAM, 1996), 781-785.

³ Gerard Bazyli Piotrowski (1885-1969) urodził się 12 maja 1885 r. w Rzepińcach koło Buczacza. Był synem Michała i Parascewi Gulak. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnej miejscowości. W latach 1898-1903 ukończył 5 klas gimnazjum w Buczaczu. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił 29 września 1903 r. Roczny nowicjat odbył w Leżajsku. Pierwsze śluby czasowe złożył 2 października 1904 r. Po nowicjacie ukończył klasy VI-VIII w gimnazjum w Krakowie i zdał egzamin dojrzałości. Zakonną profesję wieczystą złożył w 1909 r. W latach 1907-1909 studiował filozofię w Dorsten w Saksonii. Natomiast studia teologiczne odbywał w latach 1909-1910 we Lwowie, następnie w latach 1910-1911 w Rzymie. Zakonną profesję wieczystą złożył 3 marca 1909 r. Święcenia prezbiteratu przyjął w 1911 r. W tym samym roku do Chin. W latach 1921-1922 pełnił obowiązki prokuratora i wykładowcy w Niższym Seminarium Diecezjalnym w Mao-Miao-Tsich. W latach 1922-1924 był zastępcą proboszcza przy kościele katedralnym w Hankow. Katechizował w szkole siostr kanoniczek dla europejskich dziewcząt. W 1924 r. został nominowany administratorem apostolskim nowo utworzonego wikariatu Apostolskiego Południowej Syberii. Rezydował w Harbinie. W 1927 r. biskup władwostocki Karol Śliwowski ustanowił go wikariuszem generalnym na Mandżurię. Rozciągnął on opiekę duszpasterską nad mieszkającymi tam Polakami. W 1929 r. założył Niższe Seminarium Duchowne w Hrabinie. Położył fundamenty pod budynku przeznaczone dla wyższego seminarium. Zorganizował gimnazjum dla polskich dziewcząt, powierzając je opiece urszulanek. W 1930 r. został pierwszym przełożonym autonomicznej misji bernardynów na Sachalinie japońskim. W 1938 r. na własne życzenie opuścił Japonię. Przeniósł się do Chin, gdzie w latach 1938-1939 pełnił obowiązki prokuratora w klasztorze franciszkańskim w Pekinie, na misji Anlu w Hupeh. Duszpasterzował następnie w irlandzkiej misji franciszkańskiej w 1939 r. w Gan-Low-Fu, a w latach 1939-1949 w Szanghaju. W tym ostatnim pełnił urząd proboszcza polskiej parafii i ekonoma franciszkańskiego domu misyjnego. W 1949 r. ze względów politycznych opuścił Chiny. Udał się do Stanów Zjednoczonych. Mieszkał w klasztorze franciszkańskim w Kantonie koło Bostonu. W 1950 r. powrócił do Japonii. W latach 1950-1953 pełnił obowiązki kapelana w szpitalu św. Franciszka w Nagasaki. W latach 1953-1960 był proboszczem w kaplicy seminaryjnej św. Antoniego w Tokio. W latach 1960-1961 przeżywał złoty jubileusz życia kapłańskiego. Przebywał wówczas w Polsce, Ziemi Świętej i Rzymie. W latach 1961-1962 był kapłanem siostr klarysek w Tokio. W latach 1962-1965 był dyrektorem żeńskiej szkoły klarysek w Osace. W 1965 r. ze względu na stan zdrowia powrócił do Tokio, pomagając w pracy przy kaplicy semina-

samego roku wyjechał na misje do Chin. Do 1924 r. pracował na terenie wikariatu apostolskiego Hankow, prowadzonego przez franciszkanów. Podjął duszpasterstwo w tych częściach wikariatu, gdzie nie było stacji misyjnych, a życie religijne katolików z różnych powodów zostało zaniedbane. Odznaczał się szczególnymi zdolnościami organizacyjnymi. Wznosił stacje misyjne, budował lub restaurował istniejące kościoły, organizował katechumenaty.

28 listopada 1924 r. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary wystawiła dekret, na mocy którego o. Gerard Piotrowski został mianowany administratorem apostolskim nowo utworzonego wikariatu apostolskiego południowej Syberii. Władze sowieckie nie zgadzały się jednak na jego pobyt na tym terenie. W związku z tym o. Piotrowski założył rezydencję w Harbinie leżącym w japońskiej strefie Mandżurii. Jurysdykcyjnie podlegała ona biskupowi Władywostoku Karolowi Śliwowskiemu (1923-1933), który był pierwszym biskupem ordynariuszem utworzonej w 1923 r. egzymowanej diecezji władywostockiej⁴. 15 stycznia 1925 r. o. Piotrowski wyjechał z Hankow do Harbina. W Pekinie spotkał się z delegatem Kongregacji Rozkrzewiania Wiary ks. abpem Celso Constantinim (1876-1958), późniejszym kardynałem (od 1953), którego proces beatyfikacyjny trwa obecnie w Rzymie. Odebrał od niego szczegółowe instrukcje i wskazania. 27 stycznia 1925 r. o. Piotrowski poinformował prowincjała bernardynów o. Benedykta Wierciocha o nominacji oraz wysunął propozycję udziału prowincji bernardyńskiej w powierzonych mu obowiązkach, m.in. prosił o przysłanie trzech kapłanów, którzy podjęliby pracę w niższym seminarium duchownym. Prowincjał Wiercioch przy-

---

ryjnej. Zmarł w szpitalu NMP 13 września 1969 r. w Tokio, pochowany na zakonnym cmentarzu w Chofu; Aleksander Krzysztof Sitnik, „Działalność bernardynów wśród Polaków na świecie, XVIII-XXI w.”, *Przegląd Kalwaryjski* 13(2009): 113-115; Władysław Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie, 1911-1948* (Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2003), 146-148; Kajetan Grudziński, „Piotrowski Gerard Bazyli (1885-1969), bernardyn, publicysta, autor reportaży, opracowań i pamiętników z misji w Chinach i Japonii”, w: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski (Warszawa: Archiwum Prowincji oo. Bernardynów, 1981), 381-385; *Schematyzm Prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (oo. Bernardynów) Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, red. Kazimierz Żuchowski (Kraków, 2003), 324; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B.V. Mariae in Polonia (vulgo PP. Bernardinorum) pro Anno Domini 1939* (Radecznica, 1939), 110; Archiwum Generalne OFM w Rzymie, sygn. SK 479, Akta Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP bernardynów w Galicji, od 1918 r. w Polsce, 1920-1940, k. 253; Archiwum Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie (dalej: APBK), fasc. RGP-e-50, *Acta personalia*, 1900-1952, s. 51, 57.

⁴ Witalij Rosowski, „Władywostok, Władiwostok”, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, red. Edward Gigilewicz (Lublin: TN KUL, 2014), 758-759.

chylnie przyjął propozycję o. Piotrowskiego. 8 czerwca 1925 r. powiadomił go, że do pracy w Harbinie zgłosiło się dwóch zakonników: o. Paulin Wilczyński i o. Metody Sikora. Ponieważ obaj byli zatrudnieni w Kolegium Serafickim w Radecznicy, prowincjał zdecydował, że na misje wyjedzie tylko o. Wilczyński. Brana też była pod uwagę kandydatura br. Archaniola Rogonia. Trzeba pamiętać, że w tym czasie prowincja bernardyńska borykała się z problemem małej liczby kapłanów, prowincjał nie chciał też zbyt uszczuplić kadry wykładowców w kolegium. Ostatecznie w 1926 r. do Harbina pojechał o. Paulin Wilczyński⁵ i br. Zachariasz Banaś⁶. Ponieważ

---

⁵ Paulin Franciszek Wilczyński (1881-1989) urodził się 8 stycznia 1881 r. w Będziemyślu koło Rzeszowa. Był synem Józefa i Urszuli Idzik. Szkołę powszechną ukończył w Sędziszowie. Cztery klasy gimnazjum ukończył w Rzeszowie. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił 24 września 1899 r. i odbył roczny nowicjat w Leżajsku. Pierwsze śluby czasowe złożył 25 września 1900 r. Po nowicjacie kontynuował naukę w gimnazjum w Przemyślu. Studia filozoficzne odbył w Krakowie w latach 1901-1903. 18 października 1903 r. złożył zakonną profesję wieczystą. Studia teologiczne odbył we Lwowie w latach 1903-1906. 1 lipca 1906 r. przyjął święcenia prezbiteratu z rąk abpa Józefa Bilczewskiego. W latach 1906-1911 pracował w Kalwarii Zebrzydowskiej, przez ostatnie 3 lata będąc wikarym klasztoru. W latach 1912-1913 pracował w Krakowie i tam w 1913 r. złożył egzamin dojrzałości w Gimnazjum im. Jana III Sobieskiego. W latach 1913-1916 studiował filozofię chrześcijańską na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W latach 1916-1920 był gwardianem i administratorem parafii w Gwoźdźcu. W latach 1920-1922 był administratorem parafii Przyborowice w diecezji kieleckiej, przynależąc do klasztoru krakowskiego. W latach 1922-1926 uczył w Kolegium Serafickim w Radecznicy. W 1924 r. wszedł do zarządu prowincji. W latach 1926-1929 pracował jako misjonarz w Harbinie w Mandżurii. Był rektorem niższego seminarium oraz uczył w gimnazjum dziewczęta. W latach 1929-1930 ponownie podjął nauczanie w Kolegium Serafickim w Radecznicy. W 1930 r. drugi raz wszedł do zarządu prowincji. W tym samym roku zrezygnował z urzędu definitora i wyruszył na misje do Japonii. W Sapporo uczył się miejscowego języka. W 1932 r. udał się na Sachalin. Pracował w Toyohara, następnie w Maoka. W latach 1937-1939 był przełożonym misji. W 1940 r. udał się do Chin i podjął pracę w Szanghaju. W 1940 r. wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Pracował wśród Polonii w latach 1940-1942 w Pulaski, w latach 1942-1949 w Cedar Lake, w latach 1949-1951 w Grand Rapids, w latach 1951-1977 w Lake Geneva. W 1951 r. otrzymał obywatelstwo amerykańskie. W latach 1977-1987 osiadł w Pulaski. Ostatnie 2 lata życia spędził w infirmerii prowincjalnej w Manitowoc. Zmarł na zawał serca 5 sierpnia 1989 r. w Manitowoc; Janusz Borowski, *Gimnazjum i liceum franciszkanów-bernardynów w Radecznicy, 1920-1950* (Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej, 2015), 67, 142, 144, 191, 340, 363; Kajetan Jan Grudziński, Aleksander Krzysztof Sitnik, *Bernardyni w służbie Ojczyzny, 1453-1953* (Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2015), 278, 299; Roman Jusiak, *Sanktuarium św. Antoniego w Radecznicy – w kontekście środowiska lokalnego* (Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2013), 92, 94; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 48, 51-53, 60-61, 66-67, 74-75, 77-78, 80, 87, 91, 96-97, 136, 142, 144, 146-147, 150-151, 153, 169, 172; Hieronim Eugeniusz Wyczawski, *Bernardyni polscy, 1772-1946*, t. 3 (Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 1992), 17, 340, 405, 406; tenże, „Bernardyni poza swymi klasztorami w XX wieku”, w *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski (Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 1985), 499, 500; Augustyn Chadam, „Harbin”, w: *Klasztory bernardyńskie w Polsce*, 467-470; tenże, „Toyohara”, w *Klasztory bernardyńskie w Polsce*,

dotarcie do placówek poza granicami Chin było niemożliwe, bernardyni prowadzili działalność duszpasterską wśród Polaków licznie mieszkających w Harbinie (funkcjonowały tam wówczas dwie polskie parafie). Co jakiś czas odwiedzali również rodaków osiedlonych wzdłuż trasy kolei transsyberyjskiej. Duszpasterzowali także w zakładzie opiekuńczym prowadzonym przez siostry franciszkanki. W założonym przez o. Gerarda Piotrowskiego

---

477, 479; Kamil Kankat, *Bernardyni polscy*, t. 2 (Lwów: Nakładem Prowincji Polskiej OO. Bernardynów, 1933), 583; Kajetan Grudziński, „Wilczyński Paulin Franciszek (ur. 1881), bernardyn, autor artykułów o misji w Mandżurii i na Sachalinie”, w: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, 518-519; *Schematismus totius Ordinis Fratrum Minorum* (Quaracchi-Firenze, 1938), 927; APBK, rkps VI-c-6, *Liber novitiatus FF. Minorum in conventu Leżajscensi*, 1897-1929, s. 75-76; rkps X-19, Spis uczniów Kolegium Serafickiego OO. Bernardynów w Radecznicy, 1922-1950, s. 214; rkps RGP-k-78, Teki C. Bogdalskiego, t. 61, k. 137.

⁶ Zachariasz Sebastian Banaś (1892-1955), brat zakonny, urodził się 5 stycznia 1892 r. w Jelnej koło Leżajska w rodzinie Józefa i Magdaleny Mormonek. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił 16 marca 1912 r. Na skutek wybuchu I wojny światowej (1914-1918) został zmobilizowany do wojska austriackiego. Roczny nowicjat rozpoczął w 1919 r. w Leżajsku. Profesję zakonną czasową złożył 29 stycznia 1920 r., zaś wieczystą 20 kwietnia 1923 r. W latach 1920-1923 pracował jako ogrodnik w Krakowie. W latach 1923-1926 sprawował funkcję zakrystiana i kwestara w Radecznicy. Pomagał również przy odbudowie kościoła i klasztoru. W 1926 r. wyjechał na misje na Daleki Wschód. Lata 1926-1929 spędził w Mandżurii. Mieszkał w Harbinie, pełniąc funkcję ekonomy placówki i niższego seminarium. Był także sekretarzem wikariusza generalnego Mandżurii o. Gerarda Piotrowskiego. W listopadzie 1929 r. powrócił wraz z o. Paulinem Wilczyńskim do Polski i pracował w klasztorze w Radecznicy. 30 sierpnia 1930 r. udał się do Japonii. Do Sapporo przybył 23 września tego samego roku. Do 1932 r. uczył się tam języka japońskiego i przygotowywał do pracy misyjnej. W tym czasie odbył podróż na Syberię do Władywostoku, aby odwiedzić bpa Karola Śliwowskiego. W latach 1932-1948 działał na Sachalinie japońskim. Za działalność kulturalno-oświatową wśród Polonii sachalińskiej otrzymał odznaczenie „Polonia Restituta”. Po zajęciu południowej części wyspy przez Sowieców i zlikwidowaniu misji sachalińskiej 7 maja 1948 r. wrócił przez Władywostok do kraju. Został przydzielony do klasztoru w Leżajsku, gdzie pracował do śmierci. Zmarł 21 maja 1955 r. w szpitalu w Krakowie, został pochowany w Leżajsku. Pozostawił po sobie *Pamiętnik* oraz artykuł *Podróż do Harbina* („Dzwonek III Zakonu” 41 [1927], nr 3, s. 162-168); Zuzanna Kazanowska, *Bernardyni krakowscy zmarli w XIX i XX wieku* (Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2003), 13; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 137-138; Kajetan Grudziński, „Banaś Zachariasz Sebastian (1892-1955), bernardyn, autor wspomnień”, w: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, 35; idem, „Duszpasterstwo”, w: *Zakon Braci Mniejszych – Franciszkanów*, cz. 3, *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, red. Joachim Roman Bar (Warszawa: ATK, 1978), 73; Lucas Berning, „Annua relatio. Sapporo 30.10.1930”, *Acta Ordinis Fratrum Minorum* 50(1931): 57; APBK, fasc. RGP-e-7, Akta personalne zakonników, 1829-1934, s. 271-283; fasc. RGP-h-1, Akta dotyczące misji i rekolekcji prowadzonych przez Zakon Braci Mniejszych bernardynów, 1823-1944, s. 535; rkps RGP-k-1, Pamiętnik brata Zachariasza Banasia, część I, 1892-1918, ss. 637; rkps RGP-k-2, Pamiętnik brata Zachariasza Banasia, część II, 1923-1929, ss. 277 (s. 11-131 brak); rkps RGP-k-3, Pamiętnik brata Zachariasza Banasia, część III, 1928-1935, ss. 333; rkps I-a-6, *Kronika klasztoru OO. Bernardynów w Krakowie*, 1941-1959, s. 51, 86, 180, 292, 298, 299, 300; rkps VI-c-12, *Liber Novitiatus FF. Laicorum Prov. s.t. Immaculatae Conc. BVM v. Bernardinorum*, 1897-1972, s. 110-111.

niższym seminarium duchownym, przygotowującym chłopców do kapłaństwa, o. Paulin Wilczyński był rektorem, zaś br. Zachariasz Banaś pełnił funkcję ekonoma. Br. Banaś był także ekonomem placówki bernardyńskiej oraz sekretarzem o. Piotrowskiego. W 1927 r. bp Śliwowski mianował o. Piotrowskiego swoim wikariuszem generalnym na terenie Mandżurii. O. Piotrowski zaczął przygotowywać grunt pod budowę wyższego seminarium duchownego dla diecezji władystockiej. Zakonnicy prowadzili również działalność kulturalno-oświatową w Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza. O. Piotrowski wybudował i zorganizował pensjonat i szkołę dla dziewcząt. Gabinety gimnazjum wyposażył w potrzebne sprzęty. Prowadzenie pensjonatu, w którym mogło zamieszkać 200 dziewcząt, i kierownictwo szkołą powierzył siostrze urszulankom sprowadzonym z Polski w 1928 r. przez o. Wilczyńskiego. Obowiązki administratora apostolskiego o. Piotrowski pełnił do 10 czerwca 1929 r. Wówczas to Stolica Apostolska zniosła ten urząd ze względu na niekorzystną sytuację polityczną w Związku Sowieckim. W związku z tymi wydarzeniami w listopadzie 1929 r. o. Paulin Wilczyński i br. Zachariasz Banaś powrócili do Polski⁷.

W tym samym roku ojcowie Wilczyński i Piotrowski odwiedzili Sapporo i Sachalin. Zainteresował ich tym terenem o. Angellus Kowarz, franciszkański misjonarz na Sachalinie⁸. W imieniu wikariusza apostolskiego bpa Wacława Kinolda, franciszkanina, zaproponował on o. Piotrowskiemu objęcie przez bernardynów misji w południowej części Sachalinu, będącej od 1905 r. pod panowaniem japońskim⁹. O. Piotrowski obiecał nakłonić do tego

---

⁷ Chadam, „Harbin”, 467-470; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae in Polonia (vulgo PP. Bernardinorum) [...] pro Anno Domini 1927* (Leopoli, 1927), 51.

⁸ W XX w. franciszkanie podjęli działalność misyjną w Japonii. W 1907 r. przybyło tam czterech misjonarzy: o. Maurycy Bertin z franciszkańskiej Prowincji św. Piotra we Francji, o. Wacław Kinold z Prowincji św. Elżbiety w Fuldzie, o. Piotr Gautier i br. Gabriel Godbout z Francji. Wybudowali oni nieduży klasztor w Sapporo na wyspie Hokkaido. W 1911 r. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary powierzyła tę wyspę franciszkańskiej prowincji zakonnej w Fuldzie. Stamtąd franciszkanie obsługiwali chrześcijan mieszkających na Sachalinie. W 1910 r. do Sapporo przybył ze śląskiej Prowincji św. Jadwigi o. Angellus Kowarz. Począwszy od 1911 r., służył on Polakom mieszkającym na Sachalinie; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 28-30, 157-158; Franciszek M. Rosiński, „Początki misji franciszkańskich na Sachalinie”, *Studia Franciszkańskie* 10(1999): 395, 396; *50 Jahren in Japan, 1907-1957. Die Geschichte der Hokkaidomission der Thüringischen Franziskaner* (Fulda 1957), 78, 100.

⁹ Sachalin początkowo zamieszkiwały tubylcze plemiona północno-azjatyckie: Ajnowie, Niwowie, Orokowie i Giliakowie. Począwszy od XIX w., pojawili się Rosjanie, Japończycy, Koreańczycy i Polacy. Rosjanie i Polacy to głównie zesłańcy za przestępstwa cywilne i polityczne, jak chociażby Bronisław Piłsudski (zm. 1918), badacz Ajnów. Po wojnie japońsko-rosyjskiej (1904-1905) nastąpił znaczny napływ Japończyków, którzy próbowali intensywnie zagospodarować wyspę

provinciała bernardynów o. Benedykta Wierciocha. 25 grudnia 1929 r. definitorium prowincji bernardyńskiej rozważyło i przyjęło propozycję bpa Kinolda. Z kolei definitorium generalne Zakonu Braci Mniejszych 21 stycznia 1930 r. w Rzymie zdecydowało powierzyć misję na Sachalinie prowincji bernardyńskiej w Polsce. Generał zakonu o. Bonawentura Marrani prosił również provinciała bernardynów o. Wierciocha o przedstawienie kandydatów na misjonarzy. Po przyjeździe do Polski w 1930 r. o. Piotrowski zorganizował objazdową wystawę misyjną z odczytami w miastach, w których duszpasterzowali bernardyni. Celem tego przedsięwzięcia było rozbudzenie zainteresowania pracą duszpasterską w Chinach i Japonii, zebranie ofiar na cele misyjne oraz pozyskanie kandydatów na misjonarzy. Niestety ani kapituła zakonna w 1930 r., ani nowo wybrany provinciał bernardynów o. Cyprian Jurkiewicz nie wykazali się większym entuzjazmem dla tych działań. Jedynie dzięki namowom o. Gerarda Piotrowskiego swój akces na podjęcie pracy misyjnej na Sachalinie zgłosili kapłani Paulin Wilczyński i Piotr Wilk-Witosławski¹⁰ oraz br. Zachariasz Banaś. W pierwszych dniach września

---

i wykorzystać jej zasoby mineralne. Nie było to jednak osadnictwo stałe. Górzysty teren i ostry klimat powodowały, że wielu z nich po dorobieniu się majątku opuściło wyspę; Rosiński, „Początki misji franciszkańskich na Sachalinie”, 390-392.

¹⁰ Piotr Feliks Wilk-Witosławski (1902-1960) urodził się 13 kwietnia 1902 r. w Siedliskach koło Rzeszowa. Pochodził z chłopskiej rodziny Wojciecha i Anieli Rajczak. Szkołę powszechną ukończył w Lubeni i Rzeszowie. Uczył się w gimnazjum w Rzeszowie. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił 21 września 1918 r. i odbył roczny nowicjat w Leżajsku. Pierwsze śluby czasowe złożył 22 września 1919 r. Po nowicjacie kontynuował naukę w gimnazjum we Lwowie. Studia filozoficzno-teologiczne ukończył na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, uzyskując stopień magistra teologii. 27 czerwca 1923 r. złożył profesję wieczystą, a 27 czerwca 1926 r. przyjął święcenia prezbiteratu z rąk abpa Bolesława Twardowskiego. W 1928 r. został adoptowany przez Marię Eufemię hr. Witosławską z Ukrainy, którą opiekował się w czasie choroby w sędziwym wieku. Stąd do nazwiska rodowego dodawał przybrane Witosławski. Po święceniach kapłańskich pracował we Lwowie (1926-1928) i Radecznicy (1928-1929). W latach 1929-1930 był gwardianem klasztoru w Warcie. W 1930 r. wyjechał na misję na Sachalin japoński, po 6 miesiącach powrócił jednak do Polski. Kilka miesięcy 1931 r. przebywał w Gwoźdźcu. W latach 1931-1932 pracował znów w Radecznicy. W latach 1932-1936 pracował w Krakowie jako wikary klasztoru. Na Uniwersytecie Jagiellońskim uzyskał stopień magistra teologii. W latach 1936-1938 był gwardianem w Radomiu. Pracował dalej w Tarnowie (1938), Kalwarii Zebrzydowskiej (1938). W latach 1938-1939 był prezesem i administratorem parafii w Husiatynie. Pełnił tam również funkcje dyrektora Trzeciego Zakonu i kronikarza. W 1939 r. pracował w rezydencji bernardyńskiej w Zakopanem, skąd przedostał się na Węgry. Tam pracował jako kapelan polskich obozów wojskowych i duszpasterz polskich uchodźców. W 1941 r. został aresztowany. Przez rok przebywał w więzieniu w Budapeszcie, następnie w obozie dla oficerów w Siklos. W grudniu 1942 r. został zwolniony z więzienia i powrócił do poprzednich obowiązków duszpasterskich. Prowadził również działalność konspiracyjną. W sierpniu 1944 r. został aresztowany przez Gestapo i osadzony w więzieniu w Budapeszcie, następnie został przewieziony do obozu koncentracyjnego w Mathausen

1930 r. wyjechali oni z Polski, aby 23 września tego samego roku dotrzeć do Sapporo. Tam do 7 lipca 1931 r. uczyli się języka i zwyczajów japońskich. W kwietniu 1931 r. o. Wilk-Witosławski zrażony trudnościami wrócił do Polski. Pozostali bernardyni do kwietnia 1932 r. na wyspie Hokkaido zdobywali praktyczne przygotowanie do pracy pod okiem doświadczonych misjonarzy franciszkańskich. 3 listopada 1931 r. przybyli na Sachalin dwaj kolejni bernardyni: Stanisław Mucha¹¹ i Władysław Przybysz¹². Przygotowanie do

---

i wreszcie do Dachau. W kwietniu 1945 r. odzyskał wolność. Udał się do Salzburga. Tam otrzymał nominację na dziekana duszpasterstwa polonijnego w Austrii. Po kilku miesiącach na rozkaz Delegatury Polskiej Misji Wojskowej wyjechał do Włoch. Pracował jako kapelan wojskowy w Bolonii i Neapolu. W 1946 r. udał się do Stanów Zjednoczonych. Podjął tam duszpasterstwo wśród Polonii amerykańskiej i kanadyjskiej. Zmarł 4 marca 1960 r. w Pulaski; Aleksander Krzysztof Sitnik, „Rewindykacja radomskiego klasztoru bernardynów i jego losy w czasie II wojny światowej, 1936-1945”, w: *Wpisani w dzieje Radomia. Pięćset pięćdziesiąta rocznica przybycia oo. Bernardynów do Radomia (1468–2018)*, red. Michał Krawczyk, Aleksander K. Sitnik (Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2018), 183-281; idem, „Wilk-Witosławski Feliks Piotr”, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, red. Edward Gigilewicz (Lublin: TN KUL, 2014), 631; Grudziński, Sitnik, *Bernardyni w służbie Ojczyzny*, 289, 297, 299; Borowski, *Gimnazjum i liceum franciszkanów-bernardynów w Radecznicy*, 128, 130, 152, 340, 369, 370; Jusiak, *Sanktuarium św. Antoniego w Radecznicy*, 92, 94; Aleksander Krzysztof Sitnik, „Izydor Józef Chmiel OFM (1915-1982) więzień hitlerowskich obozów koncentracyjnych”, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 88(2007): 251-284; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 51-52, 136, 147, 152-153, 155, 170; Wyczawski, *Bernardyni polscy*, t. 3, 17, 382, 395, 397, 406; Chadam, „Toyohara”, 476; Kajetan Grudziński, „Radom”, w: *Klasztory bernardynskie w Polsce*, 299, 300; Wyczawski, „Bernardyni poza swymi klasztorami w XX wieku”, 499; Wiesław Murawiec, „Wilk-Witosławski Piotr Feliks (1902-1960), bernardyn, autor kazań”, w: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, 520-521; Julian Kurdybowicz, *Tulaczym szlakiem* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958), 97; APBK, rkps RGP-e-54, Akta personalne zakonników, 1897-1961, s. 963-1116.

¹¹ Stanisław Kazimierz Mucha (1907-1934) urodził się 7 sierpnia 1907 r. w Straszęcinie koło Brzeska. Był synem Teofila i Józefy Adamczyk. W latach 1912-1919 uczęszczał do szkoły powszechnej w Okocimiu. 18 sierpnia 1923 r. wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) i odbył roczny nowicjat w Leżajsku. W latach 1924-1926 kontynuował naukę w gimnazjum we Lwowie. W latach 1926-1928 studiował filozofię w zakonnym seminarium w Lucca we Włoszech. 15 sierpnia 1928 r. złożył profesję wieczystą. Następnie w latach 1928-1930 studiował teologię w Colleviti i w Antonianum w Rzymie. Tam również przygotował się do pracy misyjnej. 31 maja 1931 r. w Rzymie przyjął święcenia prezbiteratu z rąk bpa Angelo Simonettiego. Po święceniach przyjechał do Lwowa, skąd 18 października 1931 r. wyjechał na Sachalin. W 1933 r. objął samodzielną placówkę misyjną w Otomari. Zmarł 5 kwietnia 1934 r. w szpitalu Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi w Sapporo na zapalenie wyrostka robaczkowego; Sitnik, „Działalność bernardynów wśród Polaków”, 118; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 144-145; Kajetan Grudziński, *Mucha Stanisław Kazimierz (1907-1934), bernardyn, autor artykułów o misji sachalińskiej*, w: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, 331-332; APBK, fasc. RGP-e-31, Akta personalne zakonników, 1822-1945, s. 281-330; fasc. RGP-h-1, Akta dotyczące misji i rekolekcji prowadzonych przez Zakon Braci Mniejszych bernardynów, 1823-1944, s. 683-692; rkps RGP-k-54, Teki C. Bog-

pracy misyjnej zdobyli w Instytucie Misyjnym w Rzymie. 27 kwietnia 1932 r. bp Wacław Kinold dokonał uroczystego wprowadzenia bernardyńskich misjonarzy na Sachalin, przekazując im 8 maja tego samego roku 3 stacje misyjne: w Toyohara, z siedzibą zarządu miasta i administracji całego terytorium (26 tys. mieszkańców), Maoka (12 tys. mieszkańców) i Otomari (30 tys. mieszkańców).

2. MISJA *SUI IURIS*

Kuria Generalna Zakonu Braci Mniejszych rozpatrzyła i przychyliła się do prośby bpa Kinolda odłączenia Sachalinu od wikariatu apostołskiego w Sapporo, utworzenia samodzielnej misji i powierzenia jej zakonowi. Generał zakonu o. Bonawentura Marrani zwrócił się w tej sprawie do Kongregacji Rozkrzewiania Wiary i 14 lipca 1932 r. otrzymał od jej sekretarza Carlo Salottiego odpowiedź pozytywną. Papież Pius XI wydał 18 lipca 1932 r. list apostołski *Cum Nos instanter*¹³:

---

dalskiego, t. 37, k. 192-193; rkps VI-c-6, *Liber novitiatus FF. Minorum in conventu Leżajscensi*, 1897-1929, s. 510-511.

¹² Władysław Jan Przybysz (1903-1963) urodził się 5 września 1903 r. w Kolonii-Białej koło Radzyna Podlaskiego w diecezji podlaskiej. Był synem Jana i Anny Skwara. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnej miejscowości. Naukę w gimnazjum podjął w Lubartowie, następnie w Dubnie. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił 18 sierpnia 1923 r. i roczny nowicjat odbył w Leżajsku. Pierwsze śluby czasowe złożył 19 sierpnia 1924 r. Po nowicjacie w latach 1924-1926 kontynuował naukę gimnazjalną we Lwowie. Zakonną profesję wieczystą złożył 4 października 1927 r. Studia filozoficzno-teologiczne odbył we Włoszech w miejscowościach: Lucca (1926-1928), Colleviti (1928-1930) i w Antonianum w Rzymie (1930-1931). Święcenia prezbiteratu przyjął 26 lipca 1931 r. w Rzymie. Powrócił do Polski, skąd wyjechał do Japonii. W 1931 r. uczył się miejscowego języka w Sapporo. W 1932 r. wyjechał na Sachalin. Pracował w Otomari. Brak porozumienia ze współbraćmi był przyczyną jego powrotu do Polski w 1934 r. W latach 1934-1935 duszpasterzował we Lwowie. W latach 1935-1943 był wikarym klasztoru i katechetą w gimnazjum w Łodzi. Po zajęciu klasztoru przez wojska hitlerowskie schronił się w Piotrkowie Trybunalskim. W latach 1945-1946 ponownie mieszkał w Łodzi. W 1947 r. pracował w Radomiu. W latach 1947-1949 przebywał w Stoczku Warmińskim. W latach 1949-1951 był wikarym i katechetą w Skępem. W latach 1951-1952 pracował w Radomiu. W latach 1952-1957 był katechetą w Warszawie. W latach 1957-1963 znów katechizował w Skępem. W 1963 r. przez krótki czas mieszkał w Warcie, skąd został przeniesiony do Rzeszowa. Zmarł 20 grudnia 1963 r. w szpitalu w Rzeszowie; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 149-150; Kajetan Grudziński, „Przybysz Władysław Jan (1903-1963), bernardyn, autor artykułów podróżniczych”, w: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, 400; APBK, fasc. RGP-e-50, *Acta personalia*, 1900-1952, s. 285, 353.

¹³ „Ex actis Summi Pontificis. Litterae Apostolicae, quibus separato territorio e Vicariatu Apostolico de Sapporo erigitur Missio sui iuris de Karafuto in Japonia eaque pariter curis Ordinis nostri committitur”, *Acta Ordinis Fratrum Minorum* 52(1933): 3-4.

PIUS PP. XI

Ad futuram rei memoriam. Cum Nos instanter admoneat supremi apostolatus munus, quo in terris fungimur, ut ea sollicito studio decernamus quae ad catholicum nomen provehendum propagandumque conducant, ultro libenterque precibus annuendum censemus hodierni Vicarii Apostolici de Sapporo, qui Nos rogat ut e parte territorii vicariatus sui nova constituatur Missio sui iuris, curis concedenda Fratrum Ordinis Minorum, qui in ipso quoque de Sapporo vicariatu ad hunc diem usque sacrum ministerium laudabiliter gesserunt. Nos igitur, conlatis consiliis cum venerabilibus fratribus Nostris Sanctae Eomanae Ecclesiae Cardinalibus, qui rebus Sacrae Congregationis de Propagandae Fide praepositi sunt, prae habito etiam favorabili voto Delegati apostolici Nostris in Iaponia, motu proprio atque ex certa scientia ac matura deliberatione Nostris, deque apostolicae Nostrae potestatis plenitudine, praesentium Litterarum tenore, a vicariatu apostolico de Sapporo separamus totum territorium quod in insula Karafuto seu Sakhalin Imperio Iaponensi subiectum est, illudque territorium sic per Nos a vicariatu de Sapporo distractum, in Missionem sui iuris seu independentem appellandam de Karafuto erigimus, ipsorum, quos memoravimus, Fratrum Ordinis Minorum curis, ad Nostrum et huius Sanctae Sedis beneplacitum committendam. Contrariis non obstantibus quibuslibet. Haec praecipimus, decernentes praesentes Litteras firmas, validas atque efficaces semper exstare ac permanere; suosque plenos atque integros effectus sortiri et obtinere; illisque ad quos pertinent, sive pertinere poterunt, nunc et in posterum amplissime suffragare; sicque rite iudicandum esse ac definiendum, irritumque ex nunc et inane fieri, si quidquam secus super his a quovis, auctoritate qualibet, scienter sive ignoranter attentari contigerit.

Datum Romae apud Sanctum Petrum, sub anulo Piscatoris, die xviii mensis Iulii anno MDCCCXXXII, Pontificatus Nostris undecimo¹⁴.

PAPIEŻ PIUS XI

Na przyszłą rzeczy pamiątkę. Ponieważ stale przynagła nas funkcja najwyższego apostołstwa, którą sprawujemy na ziemi, abyśmy z uwagą i gorliwością ogłaszali to, co prowadzi do rozwoju i krzewienia nazwy katolicyzmu, oceniamy, że życzliwie i chętnie należy się przychylić do błagań dzisiejszego Wikariatu Apostolskiego z Sapporo, który nas prosi, aby z części terytorium wikariatu została ustanowiona misja *sui iuris*, powierzona trosce Zakonu Braci Mniejszych, którzy w samym także wikariacie z Sapporo do dzisiaj ciągle chlubnie sprawowali świętą posługę. Przeto My, po naradzie z naszymi czcigodnymi braćmi

¹⁴ „Litterae Apostolicae. Separato territorio e Vicariatu Apostolico de Sapporo erigitur missio sui iuris de Karafuto in Iaponia”, *Acta Apostolicae Sedis* 24(1932): 397.

kardynałami świętego Kościoła katolickiego, którzy stoją na czele świętej Kongregacji Rozkrzewiania Wiary, otrzymawszy także przychylną opinię delegata naszego apostołstwa w Japonii, z własnej inicjatywy oraz na podstawie pewnej wiedzy i dojrzałego namysłu, pełnią naszej władzy apostołskiej treścią niniejszego pisma wydzielamy z wikariatu apostołskiego z Sapporo całe terytorium, które na wyspie Karafuto, czyli Sachalin, podlega Cesarstwu Japońskiemu, i owo terytorium tak przez Nas oddzielone od wikariatu z Sapporo erygujemy jako misję *sui iuris*, czyli niezależną, która ma się nazywać „z Karafuto” i być powierzona troskom wspomnianych braci Zakonu Braci Mniejszych, według życzenia naszego i tej Świętej Stolicy. Bez względu na jakiegokolwiek zarządzenia przeciwnie. Nakazujemy to, ogłaszając, że niniejsze pismo zawsze jest i pozostaje prawomocne, ważne i skuteczne i uzyskuje oraz otrzymuje swe pełne i całkowite działanie, a tym, do których się odnosi czy też będzie się mogło odnosić, teraz i na przyszłość jak naszerzej będzie służyć pomocą; nadto że tak w sposób właściwy należy sądzić i rozstrzygać, a jeśli coś w tych sprawach ktokolwiek przypadkiem jakimkolwiek autorytetem próbowałby robić inaczej, świadomie czy z niewiedzy, od tej pory jest to niewłaściwe i nieważne.

Dane w Rzymie u Świętego Piotra, pod pierścieniem Rybaka, dnia 18 lipca 1932 roku, w jedenastym roku naszego pontyfikatu.

Na mocy tego listu Sachalin (Karafuto) został wyjęty z wikariatu apostołskiego Sapporo, a na jego terenie erygowano samodzielną misję, którą powierzono Zakonowi Braci Mniejszych, Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP (bernardyńskiej) w Polsce. Przełożonym misji został o. Gerard Piotrowski. Do stacji misyjnej w Toyohara zostali przydzieleni o. Piotrowski i br. Banaś, do Maoka ojcowie Wilczyński i Mucha, do Otomari o. Przybysz¹⁵.

W chwili objęcia przez bernardynów placówek na Sachalinie teren misyjny zamieszkiwało około 295 tys. mieszkańców, głównie Japończyków, z czego około 460 katolików i 70 katechumenów, w tym około 50 katolików pochodzenia polskiego. Misjonarze, mający do pomocy katechistki i katechistów, podjęli zwyczajną działalność duszpasterską wśród katolików i konwersyjną wśród pogan. W 1932 r. założyli w Toyohara ochronkę, hospicjum dla bezdomnych i podróżnych, szkołkę niedzielną i ogródek dziecięcy. Podobne instytucje utworzyli również w innych stacjach misyjnych. W 1935 r. o. Gerard Piotrowski otrzymał od władz japońskich dyplom uznania za

¹⁵ Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 50-62; Rosiński, „Początki misji franciszkańskich na Sachalinie”, 410; *50 Jahren in Japan, 1907-1957. Die Geschichte der Hokkaidomission der Thüringischen Franziskaner*, 115; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae in Polonia (vulgo PP. Bernardinorum) [...] pro Anno Domini 1932* (Leopoli, 1931), 46-47.

wzorowe prowadzenie ochronki. Z kolei br. Zachariasz Banaś otrzymał od ambasadora polskiego w Tokio odznaczenie Polonia Restituta za prowadzenie biblioteki polskiej. W 1938 r. o. Pius Lewandowski¹⁶ dzięki funduszom zebranych przez o. Piotrowskiego wybudował w Toyohara kościół. Misjonarze bernardyńscy publikowali szereg artykułów traktujących o ich działalności w czasopiśmie polskim „Misje Katolickie” i „Dzwonek Trzeciego Zakonu św. Franciszka” oraz w amerykańskim „Miesięczniku Franciszkańskim”. Dzięki temu nie tylko rozbudzali zainteresowanie misjami, ale także pozyskiwali dobrodziejów¹⁷.

Rotacja misjonarzy była znaczna. W 1933 r. o. Władysław Przybysz ze względu na trudne warunki egzystencjalne powrócił do Polski. O. Stanisław Mucha zmarł w szpitalu w Sapporo po nieudanej operacji wyrostka robaczkowego 5 kwietnia 1934 r. Niedługo później, 4 sierpnia 1934 r., przybyli na Sachalin bernardyni o. Maksymilian Hanff¹⁸ i o. Pius Lewandowski. Podjęli

---

¹⁶ Pius Bolesław Lewandowski (1907-1997) urodził się 9 grudnia 1907 r. w Niemirowie Zdroju w diecezji lwowskiej. Był synem Józefa i Ludwiki Cisowskiej. W gimnazjum we Lwowie ukończył 5 klas. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił 20 września 1927 r. i odbył roczny nowicjat w Leżajsku. Pierwsze śluby czasowe złożył 21 września 1928 r. Studia filozoficzno-teologiczne odbył we Włoszech w Sienie (1928-1929), Luce (1929-1930) i teologię w Sienie (1930-1932). 15 listopada 1931 r. złożył profesję wieczystą. Następnie w seminarium bernardyńskim we Lwowie dokończył studia i 29 czerwca 1934 r. przyjął święcenia prezbiteratu z rąk bpa Eugeniusza Baziaka. Po święceniach wyjechał na misje do Japonii. W Sapporo uczył się miejscowego języka. Następnie przebywał przez krótki czas na placówkach w Maoka i Otomari. Wreszcie podjął pracę w Toyohara, od 1938 r. siedzibie prefektury apostolskiej. Przyczynił się tam do budowy kościoła i klasztoru. W 1942 r. opuścił Japonię i udał się do Wielkiej Brytanii. Wstąpił do Wojska Polskiego jako kapelan. Przez 9 miesięcy pływał na krążowniku ORP Dragon, gdzie pracował także jako sztyfent, cenzor listów i oficer oświatowy. Po uszkodzeniu statku podczas bitwy został skierowany do Szkocji. Pełnił tam funkcję kapelana w szkole podchorążych, w szpitalu wojskowym i w kompanii sztabowej. Po wojnie duszpasterzował wśród Polaków czekających na powrót do kraju. Został oskarżony przez polskie władze komunistyczne o namawianie polskich żołnierzy do pozostania w Anglii. W 1952 r. otrzymał pozwolenie władz zakonnych na wyjazd na misje do Japonii. Udał się do Londynu, ale wizy do Japonii nie otrzymał. Rektor Polskiej Misji w Londynie prałat Władysław Stanisławski proponował mu pracę duszpasterską na parafii w Ealing. Wobec oporów kurii generalnej zakonu z propozycji zrezygnował i wrócił do Szkocji. Pracował najpierw wśród Polonii w Edynburgu, a następnie przez 40 lat w Dundee. W 1995 r. wrócił do Polski i zamieszkał w Leżajsku. Zmarł 24 września 1997 r. w Leżajsku; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 143-144; Sitnik, „Działalność bernardynów wśród Polaków”, s. 111; *Schematyzm Prowincji Niepokalanego Poczęcia* (Kraków 2003), 332; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B.V. Mariae in Polonia (vulgo PP. Bernardinorum) pro Anno Domini 1939*, 108; APBK, fasc. RGP-e-144, Teczka personalna o. Lewandowski Pius Bolesław (1907-1997), s. 1-319.

¹⁷ Chadam, „Toyohara”, 477-478; Roman Pitołaj, „W 25 lecie misji na Sachalinie”, w: *Kalendarz Dzwonka III Zakonu na rok 1939* (Radecznica [1938]), 78-79.

¹⁸ Maksymilian Karol Hanff (1909-1987) urodził się 19 lipca 1909 r. w Waltersdorf na Dolnym Śląsku. Był synem Roberta i Heleny Jankowskiej. Szkołę powszechną niemieckojęzyczną ukończył

oni naukę języka japońskiego i metody pracy misyjnej. Jesienią 1935 r. przyjechali dwaj kolejni bernardyni o. Rafał Krukowski¹⁹ i o. Bazyli Aleksa²⁰. W 1936 r. o. Maksymilian Hanff, zrażony trudnościami, opuścił misję.

w rodzinnej miejscowości. W 1918 r. Waltersdorf weszła w granice Polski. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił 22 września 1926 r. i odbył roczny nowicjat w Leżajsku. Pierwsze śluby czasowe złożył 23 września 1927 r. Po nowicjacie uczył się w gimnazjum we Lwowie i w Sokalu. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w bernardyńskim seminarium we Lwowie. 25 lutego 1931 r. złożył zakonną profesję wieczystą. Świecenia prezbiteratu przyjął 1 października 1933 r. w Tarnowie z rąk bpa Edwarda Komara. Został skierowany przez zarząd prowincji na misję do Ziemi Świętej. Wyjechał do Rzymu, gdzie uczył się języka arabskiego. W 1934 r. z polecenia zarządu prowincji udał się na misję na Sachalin japoński. Pracował tam do 1937 r. Po powrocie do Polski osiadł w Radecznicy. W Kolegium Serafickim uczył języka niemieckiego. W czasie II wojny światowej pracował jako tłumacz w Zamościu. Pod koniec wojny dostał się do niewoli sowieckiej. Po wyjściu z więzienia wyjechał do Niemiec. Pracował we franciszkańskim klasztorze Frauenberg we Fuldzie. Do 1950 r. mieszkał w Sanerz i Ziegenheim. W latach 1950-1969 pracował jako duszpasterz w Reichensachsen. Wybudował tam kościół, plebanię i dwie kaplice. Od 1969 r. na skutek choroby przeszedł na emeryturę. Zmarł 8 listopada 1987 r. w Horas (Fulda); Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 138-139; *Schematyzm Prowincji Niepokalanego Poczęcia* (Kraków 2003), 329; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B.V. Mariae in Polonia (vulgo PP. Bernardinorum) pro Anno Domini 1939*, 53, 104; APBK, fasc. RGP-e-50, *Acta personalia*, 1900-1952, s. 335; fasc. RGP-e-115, Teczka personalna o. Hanff Maksymilian Karol (1909-1987), s. 1-84.

¹⁹ Rafał Paweł Krukowski (1907-1973) urodził się 23 czerwca 1907 r. w Gaju Gruszczańskim w diecezji lubelskiej. Był synem rolników Jakuba i Zofii Denis. W latach 1922-1926 ukończył 4 klasy gimnazjum w bernardyńskim Kolegium Serafickim w Radecznicy. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił 22 września 1926 r. i odbył roczny nowicjat w Leżajsku. Pierwsze śluby czasowe złożył 23 września 1927 r. Po nowicjacie kontynuował naukę w gimnazjum we Lwowie w latach 1927-1929 i w Sokalu w latach 1929-1931. Egzamin dojrzałości złożył w Gimnazjum im. A. Malczewskiego w Sokalu w 1931 r. Profesję wieczystą złożył 25 lutego 1931 r. W latach 1931-1935 odbył studia filozoficzno-teologiczne w Lucca i Colleviti we Włoszech. Ostatnie dwa lata studiował w Antonianum w Rzymie. 28 lipca 1935 r. przyjął święcenia prezbiteratu w Rzymie z rąk kard. Łukasza Hermenegilda Pasetto. W 1936 r. wrócił do Polski. W tym samym roku wyjechał na Sachalin japoński. Po nauce języka japońskiego rozpoczął w 1937 r. pracę misyjną w Maoka. Następnie udał się na placówkę do Otomari, gdzie pracował przez 10 lat. W 1948 r. powrócił do Polski. W latach 1948-1951 pracował jako wikariusz parafii i katecheta w Skępem. W latach 1951-1953 był gwardianem w Radecznicy. W 1953 r. duszpasterzował w Stoczku Warmińskim. W latach 1953-1957 był ponownie katechetą i wikariuszem parafii w Skępem. W latach 1957-1960 pełnił urząd przełożonego i katechety w Miłakowie. Od 1960 r. pełnił urząd proboszcza w Ełdytach Wielkich, gdzie warunki były trudne, bowiem plebanię zajmował PGR, a księdzu wydzielono małe pomieszczenie. Jego staraniem został wyremontowany kościół parafialny. Zmarł na zawał serca 2 listopada 1973 r. w Ełdytach Wielkich, pochowany w Miłakowie; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 142-143; *Schematyzm Prowincji Niepokalanego Poczęcia* (Kraków 2003), 325; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B.V. Mariae in Polonia (vulgo PP. Bernardinorum) pro Anno Domini 1939*, 110; APBK, fasc. RGP-e-138, Teczka personalna o. Krukowski Rafał Paweł (1907-1973), s. 1-35.

²⁰ Bazyli Paweł Aleksa (1910-?) urodził się w Kochłowicach na Górnym Śląsku 18 maja 1910 r. w rodzinie Piotra i Marii Krzyścik. W 1928 r. ukończył IV klasę Kolegium oo. Oblatów w Lublińcu.

General zakonu o. Leonard Bello na wniosek prowincjała bernardynów pismem z 27 października 1936 r. mianował Feliksa Hermanna wizytatorem generalnym misji. W 1938 r. Sachalin opuścili o. Gerard Piotrowski, który udał się do Chin, i o. Bazyl Aleksa. O. Piotrowski przez niecały rok (1938-1939) duszpasterzował we franciszkańskim klasztorze w Pekinie, na misji Anlu (w Hupeh). W 1939 r. rozpoczął pracę w misji franciszkańskiej prowadzonej przez Irlandczyków w Gan-Low-Fu²¹.

---

6 października 1928 r. wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) i odbył roczny nowicjat w Leżajsku. 7 października 1929 r. złożył śluby czasowe. Po nowicjacie kontynuował naukę na poziomie gimnazjalnym we Lwowie, gdzie ukończył V i VI klasę. Studia filozoficzno-teologiczne odbył we Włoszech w prowincji toskańskiej w Lucca i Colleviti w latach 1931-1933. Tamże 1 grudnia 1932 r. złożył profesję wieczystą. W latach 1933-1935 studiował w Antonianum w Rzymie, gdzie uzyskał również przygotowanie misjologiczne. 28 lipca 1935 r. przyjął święcenia prezbiteratu z rąk kard. Łukasza Hermenegilda Pasetto. W tym samym roku udał się na krótko do Polski, a następnie 8 stycznia 1936 r. wyjechał do pracy misyjnej na Sachalinie. Przebywał w Otomari, gdzie w towarzystwie o. Piusa Lewandowskiego i miejscowej katechetki uczył się języka japońskiego. 25 grudnia 1937 r. opuścił wyspę i pojechał do komisariatu Salta w Argentynie, gdzie pracował m.in. wśród emigrantów japońskich. W 1938 r. mimo zakazu Kurii Generalnej Zakonu wrócił do Japonii i zatrzymał się jakiś czas w Tokio. W 1939 r., dzięki interwencji polskiej ambasady w Tokio, drogą morską dotarł do Neapolu i przez Rzym wrócił do Polski. Prowincjał bernardynów skierował go do klasztoru w Kalwarii Zebrzydowskiej, powierzając mu funkcję spowiednika i kaznodziei. Placówkę tę jednak szybko opuścił i przebywał w Kochłowicach na Śląsku. W 1940 r. hitlerowcy aresztowali bernardynów w Kole. Opustoszałym klasztorze i kościołem zaopiekował się o. Alojzy Jański z prowincji Wniebowzięcia NMP. Następnie o. Alojzy pozostawił jako swojego następcę eksbernardyna o. Bazylego Aleksę. Nie wiedział jednak o tym, że o. Bazyl był już wówczas członkiem Kościoła narodowego i jako apostata został usunięty przez prowincjała bernardynów z zakonu. O. Ludwik Krupa powiadomił o tej sytuacji z Kalwarii Zebrzydowskiej kilku pozostałych okolicznych księży diecezjalnych. Ostatecznie Niemcy po kilku miesiącach usunęli o. Bazylego z klasztoru za nieodpowiednie prowadzenie się, chociaż nosił opaskę ze swastyką. Dalsze jego losy nie są znane; Aleksander Krzysztof Sitnik, „Bernardyni kolscy w okresie rządów totalitarnych w XX wieku”, w *Bernardyni kolscy 1466-2016. 550 lat dziedzictwa i posługi*, red. Krzysztof Witkowski (Koło: : Stowarzyszenie Przyjaciół Miasta Koła n. Wartą, 2016), 156; idem, „Klasztor oo. Bernardynów w Kole nad Wartą w okresie okupacji hitlerowskiej, w świetle kroniki klasztornej”, *Rocznik Kolski* 2(2009): 160; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 136; Wyczawski, *Bernardyni polscy*, t. 3, 381, 406; Archiwum Generalne OFM w Rzymie, sygn. SK 479, Akta Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP bernardynów w Galicji, od 1918 roku w Polsce, 1920-1940, k. 294, 522, 524, 527; APBK, rkps RGP-d-3, Akta dotyczące studiów Prowincji Galicyjskiej i Polskiej Zakonu Braci Mniejszych bernardynów, 1791-1939, s. 561; rkps RGP-e-7, Akta personalne zakonników, 1829-1934, s. 25; fasc. RGP-h-1, Akta dotyczące misji i rekolekcji prowadzonych przez Zakon Braci Mniejszych bernardynów, 1823-1944, s. 509, 533; rkps V-8, *Kronika Klasztoru oo. Bernardynów w Kole n. Wartą, 1939-1974*, s. 4.

²¹ Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 67, 68, 71, 74, 76-83; Pitołaj, „W 25 lecie misji na Sachalinie”, 77-78; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro Anno Domini 1938* (Leopoli, 1937), 84-86; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro*

3. PREFEKTURA APOSTOLSKA

21 maja 1938 r. papież Pius XI wydał konstytucję apostolską *In dissitas terrarum*, na mocy której podniósł misję bernardyńską na Sachalinie do rangi prefektury apostolskiej²². Konstytucję podpisał prefekt Kongregacji Rozkrzewiania Wiary kard. Pietro Fumasoni Biondi (1933-1960).

PIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI
AD PERPETUAM REI MEMORIAM

In dissitas terrarum orbis regiones, quibus evangelica luce collustrandis plurimi Christi operarii enixe adlaborant, peculiarem sollicitudinem Nostram convertentes, quae ad regnum Dei illic latius prolatandum opportuna videntur, absque mora comparare satagimus. Cum itaque in missione *sui iuris* de Karafuto in Iaponia, Apostolicis Litteris *Cum Nos instanter*, anno Domini millesimo non-gentesimo trigesimo secundo, die decima octava mensis Iulii datis, erecta et Ordinis Fratrum Minorum curis concredita, per auctum Evangelii praeconum numerum missionalia opera impensius augeri coeperint, Nos, de venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium S. Congregationi de Propaganda Fide praepositorum consilio, re mature perpensa, Missionem illam ad potioem dignitatis gradum evehere statuimus. Suppleto igitur, quatenus opus sit, quorum intersit, vel eorum qui sua interesse praesumant consensu, quam supra diximus Missionem *sui iuris* de Karafuto, eodem servato nomine, in Praefecturam Apostolicam suprema Nostra auctoritate evehimus, erigimus et constituimus, eamque eiusdem Fratrum Minorum Ordinis curis etiam in posterum, ad Nostrum tamen et Apostolicae Sedis beneplacitum, concreditam volumus. Novae propterea huic Praefecturae de Karafuto eiusque pro tempore Praefectis Apostolicis omnia tribuimus iura, privilegia, honores et potestates, quibus ceterae per orbem Praefecturae Apostolicae earumque Antistites iure communi fruuntur et gaudent, eosque pariter iisdem adstringimus oneribus et obligationibus, quibus ceteri adstringuntur. Quae omnia, ut supra disposita et constituta, rata ac valida esse volumus et iubemus, contrariis quibuscumque minime obstantibus. Harum vero Litterarum

---

Anno Domini 1936 (Ressoviae, 1936), 71-73; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro Anno Domini 1935* (Ressoviae, 1935), 71-72; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro Anno Domini 1934* (Ressoviae, 1933), 71-72; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro Anno Domini 1933* (Leopoli, 1932), 48-49.

²² „Ex actis Summi Pontificis. Constitutiones Apostolicae. Missio sui iuris de Karafuto in Iaponia ad Praefecturae Apostolicae gradum et dignitatem evehitur”, *Acta Ordinis Fratrum Minorum* 58(1939): 91.

transumptis aut excerptis, manu tamen alicuius notarii publici subscriptis ac sigillo alicuius viri in ecclesiastica dignitate vel officio constituti munitis, eamdem prorsus volumus haberi fidem, quae praesentibus Litteris adhiberetur, si ipsaemet exhibitae vel ostensae forent. Nemini autem hanc paginam eversionis, erectionis, constitutionis, concessionis, statuti et voluntatis Nostrae infringere, vel ei contraire liceat. Si quis vero ausu temerario hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Apostolorum Petri et Pauli se noverit incursum.

Datum ex Arce Gandulphi, anno Domini millesimo nongentesimo trigesimo octavo, die vigesima prima mensis Maii, Pontificatus Nostri anno decimo septimo²³.

BISKUP PIUS, SŁUGA SŁUG BOŻYCH,
NA WIECZNĄ RZECZY PAMIĄTKĘ

Kierując nasze szczególne zatroskanie ku odległym rejonom świata, dla których oświecenia ewangelicznym światłem usilnie się trudzi bardzo wielu robotników Chrystusowych, bez zwłoki staramy się zrobić to, co wydaje się korzystne dla rozszerzenia tu Królestwa Bożego. Przeto, gdy w misji *sui iuris* z Karafuto w Japonii, erygowanej listem apostolskim *Cum Nos instanter* z dnia 18 lipca roku Pańskiego 1932 i powierzonej trosce Zakonu Braci Mniejszych, przez powiększoną liczbę głosicieli Ewangelii bujniej zaczęły wzrastać dzieła misyjne, My, zasięgnąwszy rady naszych czcigodnych braci kardynałów świętego Kościoła Rzymskiego stojących na czele Kongregacji Rozkrzewiania Wiary i poważnie sprawę rozważywszy, postanowiliśmy podnieść ową misję do wyższego stopnia godności. Dopełniwszy więc wymogu zgody tych, których to dotyczy, lub tych, którzy ważą się w to mieszać, misję *sui iuris* z Karafuto, o której wyżej powiedzieliśmy, zachowawszy tę samą jej nazwę, naszym najwyższym autorytetem podnosimy do godności prefektury apostolskiej, erygujemy i ustanawiamy oraz chcemy, aby także na przyszłość była ona powierzona trosce tego samego Zakonu Braci Mniejszych, jednak według życzenia naszego i Stolicy Apostolskiej. Dlatego tej nowej prefekturze z Karafuto i jej każdorazowym prefektom apostolskim udzielamy wszystkich praw, przywilejów, zaszczytów i władz, z których korzystają i którymi wspólnym prawem się cieszą pozostałe prefektury apostolskie na świecie i ich zwierzchnicy, a tych równocześnie zobowiązujemy do tych samych ciężarów i powinności, do których zobowiązani są pozostali. Wszystko to, zarządzone i ustanowione jak wyżej, chcemy i nakazujemy, by było prawnie ważne i pozostawało w mocy, bez względu na jakiegokolwiek zarządzenia przeciwne. Chcemy zaś, żeby przekłady lub odpisy tego pisma, jednakże podpisane ręką jakiegoś notariusza publicznego i opatrzone pieczęcią kogoś piastującego jakąś kościelną godność lub urząd, gdyby zostały okazane lub przedstawione, miały całkowicie taką samą ważność, jak niniejsze pismo. Nikomu zaś niech nie będzie

²³ „Constitutiones Apostolicae”, *Acta Apostolicae Sedis* 30(1938): 400-401.

wolno łamać tego dokumentu podniesienia, erygowania, ustanowienia, zezwolenia, postanowienia i woli oraz mu się sprzeciwiać. Gdyby zaś ktoś zuchwale ważył się tego próbować, niech wie, że narazi się na gniew wszechmogącego Boga i świętych apostołów Piotra i Pawła.

Dane w Castel Gandolfo, 21 maja roku Pańskiego 1938, w 17. roku naszego pontyfikatu.

31 maja 1938 r. Święta Kongregacja Krzewienia Wiary mianowała o. Feliksa Hermanna²⁴ „primum praefectum Apostolicum de Karafuto in Japonia”²⁵.

Obsada stacji misyjnych nowej prefektury wyglądała następująco: w Toyohara pracował o. Pius Lewandowski i br. Zachariasz Banaś, w Maoka o. Paulin Wilczyński, w Otomari o. Rafał Krukowski. O. Hermann pozostawał w Sapporo, by uczyć się języka japońskiego. Oprócz tych placówek bernardyńni przygotowali już kolejne w Shimba, Shiritori, Konuma, Shisuka, Ochiai i Naihoro. W 1939 r. po odbyciu kursu misyjnego w Rzymie przybył na Sachalin o. Gustaw Stysiak²⁶ i podjął naukę języka japońskiego. Następnie został

---

²⁴ Feliks Faustyn Hermann (1887-1956) urodził się 18 stycznia 1887 r. w Szerokiej koło Pszczyzny. Był synem Szymona i Józefy Geraus. W latach 1893-1901 ukończył szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości. Uczył się w Seminarium Nauczycielskim w Pilchowicach, następnie w Prywatnym Gimnazjum Misjonarzy w Krakowie. Egzamin dojrzałości złożył 22 czerwca 1910 r. w III Gimnazjum w Krakowie. W latach 1910-1912 studiował filozofię w seminarium misjonarzy w Krakowie. Studia teologiczne odbył w seminarium diecezji wrocławskiej w Widawie na Śląsku Opawskim w Austrii. 9 lipca 1916 r. przyjął święcenia prezbiteratu we Wrocławiu z rąk bpa Adolfa Bertrama. W latach 1916-1931 pracował jako duszpasterz w Zabrze, Boguminie, Dziedzicach, Bielsku i Katowicach. W latach 1918-1922 brał czynny udział w powstaniach śląskich. Przez generała Stanisława Szeptyckiego został odznaczony „Wstęgą Walecznych”. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardyńców) wstąpił 24 czerwca 1931 r. i odbył roczny nowicjat w Leżajsku. Pierwsze śluby czasowe złożył 25 czerwca 1932 r. Po nowicjacie został przeznaczony do pracy duszpasterskiej we Lwowie. Pełnił obowiązki kaznodziei i misjonarza ludowego. W bernardyńskim seminarium prowadził wykłady z zakresu Pisma Świętego, socjologii oraz śpiewu gregoriańskiego. 26 czerwca 1935 r. złożył profesję wieczystą we Lwowie. W 1936 r. pełnił funkcję magistra kleryków. W latach 1936-1937 pełnił obowiązki wikariusza parafii św. Andrzeja Apostoła we Lwowie. W 1936 r. został mianowany przez generała zakonu wizytatorem misji na Sachalinie japońskim. W 1937 r. ze Lwowa udał się drogą morską z Wenecji do Szanghaju, a następnie do Jokohamy. Przez krótki czas przebywał w Tokio, a następnie udał się na Sachalin. Po przeprowadzonej wizytacji pozostał na misji. Został mianowany komisarzem prowincjalnym i przełożonym misji. W 1948 r. powrócił do Polski i pracował jako duszpasterz w Rzeszowie. W 1950 r. został przeniesiony do Tarnowa, gdzie zmarł 1 września 1956 r.

²⁵ „Sacra Congregatio de Propaganda Fide. Nominationes”, *Acta Apostolicae Sedis* 30(1938): 230; „E secretaria Missionum. Novus ex Ordine nostro Praefectus Apostolicus”, *Acta Ordinis Fratrum Minorum* 57 (1938): 291.

²⁶ Gustaw Marian Stysiak (1911-1981) urodził się 15 listopada 1911 r. w Ulejnku koło Środy Wielkopolskiej, w diecezji poznańskiej. Był synem Mikołaja i Bronisławy Winnickiej. Szkołę powszechną ukończył w Dębiczu. Ukończył klasy I-III w gimnazjum franciszkanów we Wronkach,

skierowany do pracy w Maoka²⁷. Pomimo niewielkiej liczby misjonarzy mogli się oni poszczycić znacznymi osiągnięciami w pracy duszpasterskiej. W 1938 r. pracowali na terenie o powierzchni 36 tys. km², zamieszkałym przez około 332 tys. mieszkańców, z których 565 było katolikami. Udzielili 65 chrztów, 5599 Komunii św., w czasie Wielkanocy wypowiedzieli 300 penitentów, dziecięciorgu dzieciom udzielili Pierwszej Komunii Świętej, pochowali 5 osób, asystowali przy zawarciu jednego małżeństwa katolickiego i pięciu małżeństw mieszanych, wygłosili 251 kazań, w trzech szkołach misyjnych nauczano 151 uczniów²⁸.

---

a klasy IV-V w gimnazjum w Rybniku. Do Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów) wstąpił 4 września 1929 r. i odbył roczny nowicjat w Leżajsku. Pierwsze śluby czasowe złożył 5 września 1930 r. Po nowicjacie kontynuował naukę w gimnazjum, uzyskując świadectwo dojrzałości w Państwowym Gimnazjum im. A. Malczewskiego w Sokalu w 1934 r. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w seminarium bernardyńskim we Lwowie w latach 1934-1938. Zakonną profesję wieczystą złożył 5 września 1933 r. Święcenia prezbiteratu przyjął 19 czerwca 1938 r. z rąk bpa Eugeniusza Baziaka. W Ateneo Pontificio Antoniano w Rzymie uzyskał stopień licencjata teologii 6 lutego 1939 r. Tam również ukończył kurs misyjny. Na krótko wrócił do Polski i 5 marca 1939 r. wyjechał ze Lwowa na Sachalin japoński. Przybył do Sapporo, a stamtąd dotarł na wyspę 3 maja 1939 r. Po krótkim pobycie w Toyohara udał się do Maoka, gdzie przygotowywał się do pracy misyjnej i uczył się miejscowego języka. W latach 1945-1948 pełnił obowiązki prefekta apostolskiego, a zarazem komisarza prowincjalnego. Przypadło mu w udziale zadanie likwidacji misji na Sachalinie. Po powrocie do kraju w 1948 r. został najpierw wikarym klasztoru w Leżajsku, a w latach 1950-1955 gwardianem. W latach 1955-1960 pracował jako katecheta młodzieży szkół średnich w Radomiu. W latach 1960-1963 przebywał w Łodzi. Pełnił tam obowiązki spowiednika alumnów seminarium diecezjalnego oraz siostr zakonnych. W 1963 r. został przeniesiony do Piotrkowa Trybunalskiego. Pracował jako kaznodzieja, rekolekcjonista osób konsekrowanych i misjonarz ludowy. Zmarł po długiej i ciężkiej chorobie 29 listopada 1981 r. w szpitalu w Piotrkowie Trybunalskim; Grudziński, Sitnik, *Bernardyni w służbie Ojczyzny*, 278, 300; Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 5, 18, 51, 63, 75-76, 91, 94-95, 97, 100, 103, 106-107, 109-110, 121-122, 137, 142, 149-150, 168-169, 171; Wyczawski, *Bernardyni polscy*, t. 3, 17, 406, 407; idem, „Bernardyni poza swymi klasztorami w XX wieku”, 497; Kajetan Grudziński, „Stysiak Gustaw Marian (ur. 1911), bernaryn, autor wspomnień”, w: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, 470-471; idem, „Śp. O. Gustaw Stysiak”, *Vita Provinciae* 1(1985): 68-71; APBK, rkps VI-c-11, *Liber novitiatus [- -] in conv. Leżajscensi*, 1929-1960, s. 12-13; rkps RGP-e-47, Akta personalne zakonników, 1771-1959, s. 1905-1919; rkps RGP-h-1, Akta dotyczące misji i rekolekcji, prowadzonych przez Zakon Braci Mniejszych bernardynów, 1823-1944, s. 857; rkps RGP-d-4, Akta dotyczące studiów Prowincji Galicyjskiej i Polskiej Zakonu Braci Mniejszych bernardynów, 1831-1943, s. 133-295.

²⁷ Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 86-87; Pitolał, „W 25 lecie misji na Sachalinie”, 78; *Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardino-rum) in Polonia pro Anno Domini 1939*, 109.

²⁸ Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie*, 91-92.

ZAKOŃCZENIE

Na skutek wybuchu II wojny światowej został zerwany kontakt misjonarzy z Polską, a co za tym idzie – pogorszyły się materialne warunki pracy. Z kolei rząd japoński traktował Europejczyków jako wrogów i naciskał na opuszczenie Japonii. 9 sierpnia 1945 r. wybuchła wojna między ZSRR a Japonią i trwała do 15 sierpnia tego samego roku. Po kapitulacji strony japońskiej Sachalin w całości został włączony do ZSRR. W tych warunkach doszło do repatriacji bernardyńskich misjonarzy. Prowincjał bernardynów o. Bronisław Szepelak listem z 25 sierpnia 1948 r. poinformował generała zakonu o. Pacyfika Perantoni, że z powodu okupacji rosyjskiej misja na Sachalinie przestała istnieć 17 maja 1948 r.²⁹

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie (APBK)

- rkps RGP-d-3, Akta dotyczące studiów Prowincji Galicyjskiej i Polskiej Zakonu Braci Mniejszych bernardynów, 1791-1939.
- rkps RGP-d-4, Akta dotyczące studiów Prowincji Galicyjskiej i Polskiej Zakonu Braci Mniejszych bernardynów, 1831-1943.
- fasc. RGP-e-7, Akta personalne zakonników, 1829-1934.
- rkps RGP-e-19, Akta personalne zakonników, 1917-1923.
- fasc. RGP-e-31, Akta personalne zakonników, 1822-1945.
- rkps RGP-e-47, Akta personalne zakonników, 1771-1959.
- fasc. RGP-e-50, *Acta personalia*, 1900-1952.
- fasc. RGP-e-54, Akta personalne zakonników, 1897-1961.
- fasc. RGP-e-115, Teczka personalna o. Hanff Maksymilian Karol (1909-1987).
- fasc. RGP-e-138, Teczka personalna o. Krukowski Rafał Paweł (1907-1973).
- fasc. RGP-e-144, Teczka personalna o. Lewandowski Pius Bolesław (1907-1997).
- fasc. RGP-h-1, Akta dotyczące misji i rekolekcji prowadzonych przez Zakon Braci Mniejszych bernardynów, 1823-1944.

---

²⁹ Sitnik, „Działalność bernardynów wśród Polaków”, 122; Władysław Czarniak, „Misja Zakonu Braci Mniejszych na Sachalinie japońskim i udział w niej polskiej prowincji oo. Bernardynów w okresie międzywojennym”, w: *Pięćset pięćdziesiąt lat obecności OO. Bernardynów w Polsce (1453-2003)*, red. Wiesław Franciszek Murawiec, Damian Andrzej Muskus (Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2006), 410-411.

- rkps RGP-k-1, Pamiętnik brata Zachariasza Banasia, część I, 1892-1918.
- rkps RGP-k-2, Pamiętnik brata Zachariasza Banasia, część II, 1923-1929.
- rkps RGP-k-3, Pamiętnik brata Zachariasza Banasia, część III, 1928-1935.
- rkps RGP-k-54, Teki C. Bogdalskiego, t. 37.
- rkps RGP-k-78, Teki C. Bogdalskiego, t. 61.
- rkps I-a-6, Kronika klasztoru OO. Bernardynów w Krakowie, 1941-1959.
- rkps V-8, Kronika Klasztoru oo. Bernardynów w Kole n. Wartą, 1939-1974.
- rkps VI-c-6, *Liber novitiatus FF. Minorum in conventu Leżajscensi*, 1897-1929.
- rkps VI-c-11, *Liber novitiatus [- -] in conv. Leżajscensi*, 1929-1960.
- rkps VI-c-12, *Liber Novitiatus FF. Laicorum Prov. s.t. Immaculatae Conc. BVM v. Bernardinorum*, 1897-1972.
- rkps X-19, Spis uczniów Kolegium Serafickiego OO. Bernardynów w Radeczniczy, 1922-1950.
- rkps XII-b-5, Akta klasztoru oo. Bernardynów w Rzeszowie, 1949-1960 (Hermann Feliks o., 1952-1953).

Źródła drukowane

- Berning, Lucas. „Annuā relatio. Sapporo 30. 10. 1930”. *Acta Ordinis Fratrum Minorum* 50(1931): 57.
- „Constitutiones Apostolicae”. *Acta Apostolicae Sedis* 30(1938): 400-401.
- „E secretaria Missionum. Novus ex Ordine nostro Praefectus Apostolicus”. *Acta Ordinis Fratrum Minorum* 57(1938): 291.
- „Ex actis Summi Pontificis. Constitutiones Apostolicae. Missio sui iuris de Karafuto in Japonia ad Praefecturae Apostolicae gradum et dignitatem evehitur”. *Acta Ordinis Fratrum Minorum* 58(1939): 91.
- „Ex actis Summi Pontificis. Litterae Apostolicae, quibus separato territorio e Vicariatu Apostolico de Sapporo erigitur Missio sui iuris de Karafuto in Japonia eaque pariter curis Ordinis nostri committitur”. *Acta Ordinis Fratrum Minorum* 52(1933): 3-4.
- „Litterae Apostolicae. Separato territorio e Vicariatu Apostolico de Sapporo erigitur missio sui iuris de Karafuto in Japonia. *Acta Apostolicae Sedis* 24(1932): 397.
- „Sacra Congregatio de Propaganda Fide. Nominationes”. *Acta Apostolicae Sedis* 30(1938): 230.
- Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro Anno Domini 1938*. Leopoli, 1937.
- Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro Anno Domini 1936*. Ressoaviae, 1936.
- Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro Anno Domini 1935*. Ressoaviae, 1935.
- Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro Anno Domini 1934*. Ressoaviae, 1933.
- Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. M. V. (vulgo PP. Bernardinorum) in Polonia [...] pro Anno Domini 1933*. Leopoli, 1932.
- Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae in Polonia (vulgo PP. Bernardinorum) [...] pro Anno Domini 1927*. Leopoli, 1927.

Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae in Polonia (vulgo PP. Bernardinorum) [...] pro Anno Domini 1932. Leopoli, 1931.

Schematismus [...] Provinciae Immaculatae Conceptionis B.V. Mariae in Polonia (vulgo PP. Bernardinorum) pro Anno Domini 1939. Radeznicae, 1939.

Schematismus totius Ordinis Fratrum Minorum. Quaracchi-Firenze, 1938.

Schematyzm Prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (oo. Bernardynów) Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, red. Kazimierz Żuchowski. Kraków, 2003.

Opracowania

50 Jahren in Japan, 1907-1957. Die Geschichte der Hokkaidomission der Thüringischen Franziskaner. Fulda, 1957.

Adamowicz, Leszek. „Kongregacja Ewangelizacji Narodów”. W: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, red. Bogusław Migut, 610-611. Lublin: TN KUL, 2002.

Borowski, Janusz. *Gimnazjum i liceum franciszkanów-bernardynów w Radeznicy, 1920-1950.* Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej, 2015.

Chadam, Augustyn. „Harbin”. W: *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 467-471. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 1985.

Chadam, Augustyn. „Toyohara”. W: *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 476-481. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 1985.

Czarniak, Władysław. *Franciszkańska misja na Sachalinie, 1911-1948.* Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2003.

Czarniak, Władysław. „Misja Zakonu Braci Mniejszych na Sachalinie japońskim i udział w niej polskiej prowincji oo. Bernardynów w okresie międzywojennym”. W: *Pięćset pięćdziesiąt lat obecności OO. Bernardynów w Polsce (1453-2003)*, red. Wiesław Franciszek Murawiec, Damian Andrzej Muskus, 403-412. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2006.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564-1995, oprac. Ludwik Grzebień. Kraków: WAM, 1996.

Grudziński, Kajetan Jan, Aleksander Krzysztof Sitnik. *Bernardyni w służbie Ojczyzny, 1453-1953.* Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2015.

Grudziński, Kajetan. „Banaś Zachariasz Sebastian (1892-1955), bernardyn, autor wspomnień”. W: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 35. Warszawa: Archiwum Prowincji oo. Bernardynów, 1981.

Grudziński, Kajetan. „Duszpasterstwo”. W: *Zakon Braci Mniejszych - Franciszkanów*, cz. 3, *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, red. Joachim Roman Bar, 45-78. Warszawa: ATK, 1978.

Grudziński, Kajetan. „Hermann Feliks Faustyn (1887-1956), bernardyn, prefekt apostolski, autor konferencji dla tercjarzy i artykułów o misji sachalińskiej”. W: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 173-174. Warszawa: Archiwum Prowincji oo. Bernardynów, 1981.

Grudziński, Kajetan. „Mucha Stanisław Kazimierz (1907-1934), bernardyn, autor artykułów o misji sachalińskiej”. W: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 331-332. Warszawa: Archiwum Prowincji oo. Bernardynów, 1981.

- Grudziński, Kajetan. „Piotrowski Gerard Bazyli (1885-1969), bernardyn, publicysta, autor reportaży, opracowań i pamiętników z misji w Chinach i Japonii”. W: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 381-385. Warszawa: Archiwum Prowincji oo. Bernardynów, 1981.
- Grudziński, Kajetan. „Przybysz Władysław Jan (1903-1963), bernardyn, autor artykułów podróżniczych”. W: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 400. Warszawa: Archiwum Prowincji oo. Bernardynów, 1981.
- Grudziński, Kajetan. „Radom”. W: *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 293-301. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 1985.
- Grudziński, Kajetan. „Stysiak Gustaw Marian (ur. 1911), bernardyn, autor wspomnień”. W: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 470-471. Warszawa: Archiwum Prowincji oo. Bernardynów, 1981.
- Grudziński, Kajetan. „Śp. O. Gustaw Stysiak”. *Vita Provinciae* 1(1985): 68-71.
- Grudziński, Kajetan. „Wilczyński Paulin Franciszek (ur. 1881), bernardyn, autor artykułów o misji w Mandżurii i na Sachalinie”. W: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 518-519. Warszawa: Archiwum Prowincji oo. Bernardynów, 1981.
- Jusiak, Roman. *Sanktuarium św. Antoniego w Radecknicy – w kontekście środowiska lokalnego*. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2013.
- Kachel, Józef. *Bernardyni, 1453-2003. Kapłani i bracia prowincji polskich oraz Kustodii św. Michała na Ukrainie*, wydanie jubileuszowe, cz. 2, D-J. Warta: Klasztor Ojców Bernardynów w Warcie, 2004.
- Kantak, Kamil. *Bernardyni polscy*, t. 2. Lwów: Nakładem Prowincji Polskiej OO. Bernardynów, 1933.
- Kazanowska, Zuzanna. *Bernardyni krakowscy zmarli w XIX i XX wieku*. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2003.
- Kurdybowicz, Julian. *Tulaczym szlakiem*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958.
- Murawiec, Wiesław. „Wilk-Witosławski Piotr Feliks (1902-1960), bernardyn, autor kazań”. W: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 520-521. Warszawa: Archiwum Prowincji oo. Bernardynów, 1981.
- Pitołaj, Roman. „W 25 lecie misji na Sachalinie”. W: *Kalendarz Dzwonka III Zakonu na rok 1939*, 77-79. Radecknica, [1938].
- Rosiński, Franciszek M. „Początki misji franciszkańskich na Sachalinie”. *Studia Franciszkańskie* 10(1999): 389-413.
- Rosowski, Witalij. „Władystok, Władystok”. W: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, red. Edward Gigilewicz, 758-759. Lublin: TN KUL, 2014.
- Rydzak, Franciszek. „Ostatnie 50 lat oo. Bernardynów w Tarnowie”. W *550 lat oo. Bernardynów w Tarnowie - zarys dziejów*, red. Franciszek Rydzak, Krzysztof Moskal, 103-141. Tarnów: Biblos, 2009.
- Sitnik, Aleksander Krzysztof. „Bernardyni kolscy w okresie rządów totalitarnych w XX wieku”. W: *Bernardyni kolscy 1466-2016. 550 lat dziedzictwa i posługi*, red. Krzysztof Witkowski, 151-180. Koło: Stowarzyszenie Przyjaciół Miasta Koła n. Wartą, 2016.
- Sitnik, Aleksander Krzysztof. „Działalność bernardynów wśród Polaków na świecie, XVIII-XXI w.”. *Przegląd Kalwaryjski* 13(2009): 103-133.

- Sitnik, Aleksander Krzysztof. „Izydor Józef Chmiel OFM (1915-1982), więzień hitlerowskich obozów koncentracyjnych”. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 88(2007): 251-284.
- Sitnik, Aleksander Krzysztof. „Klasztor oo. Bernardynów w Kole nad Wartą w okresie okupacji hitlerowskiej w świetle kroniki klasztornej”. *Rocznik Kolski* 2(2009): 157-160.
- Sitnik, Aleksander Krzysztof. „Rewindykacja radomskiego klasztoru bernardynów i jego losy w czasie II wojny światowej, 1936-1945”. W: *Wpisani w dzieje Radomia. Pięćset pięćdziesiąta rocznica przybycia oo. Bernardynów do Radomia (1468-2018)*, red. Michał Krawczyk, Aleksander Krzysztof Sitnik, 183-281. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2018.
- Sitnik, Aleksander Krzysztof. „Tercjarstwo i bractwa przy bernardyńskim kościele pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP w Rzeszowie od XVIII do XX wieku”. W: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej, 1513-2013*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik, Wiktor Piotr Tokarski, 173-194. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2016.
- Sitnik, Aleksander Krzysztof. „Wilk-Witosławski Feliks Piotr”. W: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, red. Edward Gigilewicz, 631. Lublin: TN KUL, 2014.
- Wyczawski, Hieronim Eugeniusz. *Bernardyni polscy, 1772-1946*, t. 3. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 1992.
- Wyczawski, Hieronim Eugeniusz. „Bernardyni poza swymi klasztorami w XX wieku”. W: *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, 496-501. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 1985.
- Wyczawski, Hieronim Eugeniusz. *Kalwaria Zebrzydowska. Historia klasztoru bernardynów i kalwaryjskich Drózek*, wyd. drugie uzupełnił Mikołaj Rudyk. Kalwaria Zebrzydowska: Calvarianum, 2006.

KONGREGACJA ROZKRZEWIANIA WIARY A BERNARDYŃSKA MISJA *SUI IURIS* NA SACHALINIE

Artykuł prezentuje pracę misyjną polskich bernardynów, którą podjęli na Sachalinie japońskim na początku XX w. W 1932 r. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary utworzyła samodzielną placówkę misyjną *sui iuris* i oddała ją pod opiekę Zakonowi Braci Mniejszych, prowincji bernardyńskiej w Polsce. Misyjną działalność bernardynów na Sachalinie wspierała nie tylko Kongregacja Rozkrzewiania Wiary, ale także Kuria Generalna Zakonu Braci Mniejszych w Rzymie i Kuria Prowincjalna Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP w Polsce. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary, aby jeszcze bardziej spotęgować działania misjonarzy, w 1938 r. utworzyła prefekturę apostolską w Karafuto. Pomimo tak wielu wysiłków instytucji kościelnych na skutek niesprzyjających warunków politycznych bernardyńska misja na Sachalinie musiała zostać zamknięta już w 1948 r.

Słowa kluczowe: Kongregacja Rozkrzewiania Wiary; misja na Sachalinie; bernardyni.